

Een ander punt van discussie zou kunnen zijn hoe liberaal eigenlijk de negentiende eeuw was. Uiteraard waren er liberaliserende trends, maar sinds 1850/1870 traden er net zo goed nieuwe vormen van staatsregulering en in elk geval vrij intensieve discussies daarover op. Arbeidswetgeving eerst en vervolgens het aarzelende maar na circa 1900 versterkende begin van de sociale zekerheid zijn er voorbeelden van. Bovendien zijn er zekere continuïteiten van vóór 1800 tot in de twintigste eeuw in de armenzorg geweest, die ook voor zover (van oudsher) kerkelijk georganiseerd tot het domein van de (semi-)publieke instellingen kunnen worden gerekend. De vrijwillige onderlinge fondsen van de negentiende eeuw zouden voor een goed begrip van hun historisch-maatschappelijke plaats niet alleen in onderling verband maar ook in relatie tot de armenzorg moeten worden beschouwd. Kan tevens de terugdringing van de beroepsgebonden ten gunste van de algemene fondsen die Van Genabeek signaleert, niet reeds als een voorafschaduw van de latere publieke collectivisering van de moderne sociale zekerheid worden geïnterpreteerd?

A. C. A. M. Bots

N.C.F. van Sas, H. te Velde, ed., De eeuw van de grondwet. Grondwet en politiek in Nederland, 1798-1917 (Deventer: Kluwer, Den Haag: Ministerie van binnenlandse zaken en koninkrijksrelaties, 1998, 311 blz., f125,-, ISBN 90 268 3326 1). M. C. Burkens, e. a., ed., *Gelet op de grondwet* (Deventer: Kluwer, Den Haag: Ministerie van binnenlandse zaken en koninkrijksrelaties, 1998, 171 blz., f85,-, ISBN 90 268 3325 3).

In het kader van het project '150 jaar Grondwet' verschenen in 1998 onder auspiciën van het ministerie van binnenlandse zaken twee bundels met in totaal 22 bijdragen. *De eeuw van de grondwet* (hierna kortheidshalve aan te duiden met I) is historisch van karakter, terwijl *Gelet op de grondwet* (II) op de toekomst gericht is, of, zoals de toenmalige minister Peper het in zijn woord vooraf formuleert: op 'een aantal maatschappelijke ontwikkelingen ... die elk hun invloed op het constitutionele denken zullen doen gevoelen'. In feite richten ook de auteurs van II hun aandacht meer op heden en verleden dan op de toekomst, zodat de bundels niet alleen qua vormgeving verwant zijn, maar ook — meer dan op het eerste gezicht — inhoudelijk.

De grootste opwinding die bij de festiviteiten van 1998 en bij de voorbereiding daarvan te beleven viel, betrof niet zozeer de inhoudelijke aspecten van de herdenking, als wel de wijze waarop de eerste grondwet, die van 1798, door de grondwetwijziging van 1848 in de schaduw werd gesteld. Over deze misser en de mogelijke achtergronden daarvan is in 1998 zelf al meer dan genoeg gezegd en geschreven, ook in de *BMGN*. Op één punt zij hier nog geweest. Veel auteurs — inclusief de minister in het woord vooraf bij I — wijzen op het belang van de *Staatsregeling van 1798*. N. C. F. van Sas en H. te Velde, de redacteurs van I, hebben het over de 'Constitutionele kernjaren' 1798 en 1848, en zij vinden dat alleen al omdat in onze eenheidsstaat die in 1798 is ontstaan de *Staatsregeling* uit dat jaar 'ten volle — naast die van 1848 — (verdient) herdacht te worden', hetgeen onder meer mislukt is, omdat 'het ook nu nog heel moeilijk blijkt in bredere kring de handen op elkaar te krijgen voor 1798' (1,9 vlg.). Zien we het goed dan wordt het tegengestelde standpunt alleen ingenomen door C. R. Niessen, plaatsvervangend directeur-generaal constitutionele zaken van het ministerie. Hij ziet 'geen rechtstreekse historische lijn ... tussen die *Staatsregeling* en ons huidige constitutioneel bestel' (II, 154).

Het aantrekkelijke van de meeste bijdragen zit in de leesbare wijze waarop bekende zaken weer eens anders worden gezegd. Iets waardoor men op ideeën komt of ze in een enkel geval kwijtraakt. Kennelijk is op een publiek gemikt dat al aardig op de hoogte is, aan feitelijke

informatie geen behoefte heeft, evenmin aan controversiële of gevoelige kwesties (zoals de monarchie), terwijl men de feestgangers ook niet met diepgaande historische analyses wilde lastig vallen. In I is het informatiegehalte in het algemeen gesproken wat hoger. W. R. E. Velema schrijft over de 'ideologische context van de eerste Nederlandse grondwet'. D. J. Elzinga over de betekenis van de Nederlandse grondwet in de negentiende eeuw. C. J. H. Jansen behandelt de klassieke grondrechten. Over grondwet en politiek in de eerste helft van de negentiende eeuw gaat het in de bijdrage van N. C. F. van Sas, terwijl H. te Velde de tijd daarna voor zijn rekening neemt. Onderwijs, leger, de gemeenten en het socialisme komen tenslotte aan de orde in de bijdragen van respectievelijk I. de Haan, W. Bevaart, N. Randraad en P. de Rooy. Aparte vermelding verdienen de 105 afbeeldingen, het merendeel prenten, en de bijbehorende bijdrage van F. Grijzenhout: 'De grondwet in beeld'.

Sommige bijdragen in II hebben meer het karakter van een essay, zoals de inleiding van J. P. H. Donner ('Grondwet en constitutie in de toekomst') en 'De staat van de rechtsstaat', van A. W. H. Docters van Leeuwen, beide heel levendig, maar waar het over ging is mij althans niet bijgebleven. Daarnaast zijn er bijdragen van R. B. Andeweg ('Representativiteit van het vertegenwoordigend stelsel'); H. van Gunsteren ('Kwade kansen van good governance'); H. M. Dupuis ('De grondwet als moreel document'); A. C. Zijdeveld (met een 'cultuursociologische overweging'); H. B. Entzinger (multiculturele samenleving); C. R. Niessen, met een interessant stuk over de Europese integratie als 'uitdaging' voor de grondwet, en met een 'uitleiding' waaruit al is geciteerd; E. Dommering (informatiemaatschappij) en P. B. Cliteur ('De constitutionele positie van het openbaar ministerie').

S. Faber

R. van der Woude, W. van der Schuit, *Oude tradities, nieuwe ambities. 200 Jaar Academisch ziekenhuis Groningen* (Hilversum: Verloren, 1998, 477 blz., ISBN 90 6550 594 6).

Het historisch bedrijf vaart wel bij de jubilea van grote instellingen. De medische sector heeft al heel wat opdrachten verleend. Die hebben onder meer geresulteerd in een flinke reeks gedenkboeken over ziekenhuizen, met M. J. van Lieburg als veruit productiefste auteur. Ook over psychiatrische ziekenhuizen zijn inmiddels tal van gedenkboeken verschenen, onder andere van de kant van het Trimbos instituut.

Het boek van Van der Woude en Van der Schuit over *200 Jaar Academisch ziekenhuis Groningen* had een tweeledige aanleiding: de in 1997 in gebruik genomen nieuwbouw en het 200-jarig bestaan van het AZG. Aangezien over de eerste 175 jaar al eerder min of meer uitvoerig was gepubliceerd, staat in deze nieuwste publicatie de laatste kwart eeuw centraal, zonder dat overigens de voorgaande periode buiten beeld blijft. Het eerste hoofdstuk is aan de geschiedenis van de oprichting in 1797 tot ongeveer 1970 gewijd. Verder is gekozen voor een thematische aanpak. Een eerste thema betreft de veranderingen in organisatie, beheer en bestuur (hoofdstuk 2), inclusief de relatie tussen het AZG en de RUG (hoofdstuk 3). Het tweede thema, met vier hoofdstukken, raakt de kern van het werk in het AZG: patiëntenzorg, onderwijs en onderzoek. Hierover zo meteen meer. Als derde thema figureert de regionale verankering van het AZG (hoofdstuk 8). Daarbij wordt onder meer aandacht besteed aan de relatie tussen het AZG en de andere ziekenhuizen in de drie noordelijke provincies, de beeldvorming over het AZG, de economische stimulansen die van het AZG zijn uitgegaan, en de wisselwerking met de lokale en regionale politiek.

De auteurs baseren hun verhaal voor een belangrijk deel op het directie-archief van het AZG